

MATAGALUEGA O AIGA MA
AGAFESO'OTA'I

FAIGA FA'AVAE MO TUPULAGA TALAVOU O SAMOA 2026-2031

Toe Timata le Upega

There is no restriction on the quotation or reproduction of any part of this publication provided that the source is acknowledged.

Matagaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i

To'oa Salamasina Building

Mulinu'u Road

Ph: +685 27752

MATAGALUEGA O AIGA MA AGAFESO'OTA'I

Toe Timata le Upega
FAIGA FA'AVAE MO TUPULAGA
TALAVOU O SAMOA
2026-2031

Apia, 2026

ANOTUSI

UPU TOMUA	iv
FAAMATALGA A LE OFISA SILI O PULEGA	v
Uiga o 'Upu Autū o le Faiga Fa'avae	vi
Oto'otoga Aōaō Tetele	viii
1. Aotelega o atina'e mo tupulaga talavou	1
2. Fa'amaumauga o tupulaga talavou	3
3. Fa'amatalaga o lu'itau o lo'o a'afia ai tupulaga talavou	6
4. Vaega ua fa'amuumua e le Faiga Fa'avae	10
5. Fa'atulagaina o Galuega Fa'atino	11
6. Māta'itūina ma le iloiloina o le Faiga Fa'avae	12
7. Aotelega ma Fuafuaga Fa'ata'oto mo le Fa'atinoina	13

UPU TOMUA

Afioga Moefa'auouo Julius Ah Kui Tafuna'i
Minisita Matagalua o Aiga ma Agafeso'ota'i

Silasila i le to'o ae tagai i le ata. E faigata Samoa, lau tapua'iga ua logo fa'atutuila. Ae tau ina ia uia ala o le atu, aua o Samoa ua uma ona tofi. Tulou. Talofa. Malo le soifua.

“Toe Timata le Upega – Cast the Net Anew” o lo'o fa'ailoa mai ai lo tatou tiute fai fa'atasi e toe fa'afou lo tatou tautinoga i tupulaga talavou o Samoa, ma fausia ni ala fou o avanoa, ta'ita'iga, ma le fa'amoemoe mo le lumana'i.

O tupulaga talavou o Samoa o se tasi lea o malosiaga sili o lo tatou atunu'u. O i latou o le malosi, e fatufatua'i ma le onosa'i, ma o le ta'ita'iga tonu o le a fausia ai le lumana'i o lo tatou atunu'u. O le mafua'aga lea ua talafeagai ai nei ona toe fa'afou la tatou faiga fa'avae mo le atina'eina o tupulaga talavou, ma ia mautinoa e tali atu a tatou faiga fa'avae i suiga o taimi, mana'oga, ma lu'itau o lo'o feagai ma tupulaga talavou i aso nei.

O le tapu'eina o le olaga amata mai le tamaitiiti se'ia avea ma tagata matua, o se vaitaimi t'ua tele. O se taimi e saili ai tupulaga talavou i a'oa'oga talafeagai, fa'afailale agava'a, tapu'e tomai mo galuega, fa'at'ua lo latou fa'asinomaga, ma le fa'amoemoe ia soifua manuia olaga. Peita'i, e to'atele pea o lo'o feagai ma pa puipui e pei o le leai o ni galuega, utiuti avanoa mo tomai ma a'oa'oga fa'apitoa, lu'itau tau soifua maloloina ma agafeso'ota'i, fa'afitauli tau si'osi'omaga, maualalo o le auai i fa'ai'uga fai, fa'apea ma le fa'atupula'ia o lamatiaga e pei o sauaga ma le fa'aaog'aina o fuala'au fa'as'aina.

O lenei Faiga Fa'avae o lo'o atagia ai le naunauta'iga o le Malo e tali atu i nei mataupu i ni gaioiga aog' ma talafeagai. Ua fa'avae i luga o le talitonuga e l'e o tupulaga talavou o se fa'afitauli e gafataulimaina, ae o se malosiaga t'ua e tatau ona tausia, fa'amalosia ma lagolagoina.

Mo le silafia, o le t'ua o le atina'eina o tupulaga talavou mo le lumana'i o Samoa, ua fa'avaeina ai fo'i e le Malo se

Vaega Fa'apitoa mo Tupulaga Talavou i lalo o le Matagalua o Aiga ma Agafeso'ota'i e amata ia Iulai 2026, ina ia fa'amalosia le ta'ita'iga, le galulue fa'atasi, polokalame, pa'aga, ma taunu'uga mo tupulaga talavou i le atunu'u atoa.

O le va'aiga taula'i, ia malosi aiga, afio'aga, ekalesia, fa'alapotopotoga tuma'oti, ma pa'aga tau atina'e, e ala i le fausiaina o taiala e fa'atonu'ofolau tupulaga talavou aua se manuia i le soifuaga lautele, fa'atupula'ia le tamao'aiga, fa'atuma'uina le t'ua o le aganu'u, ma atina'e le atunu'u.

Tatou te tautino fo'i e fa'amalosia le sao ma le ta'ita'iga a tupulaga talavou e ala i le fa'avaeina o le Komiti Fau'atua a Tupulaga Talavou a Samoa, ina ia mautinoa e iai se avanoa fa'apitoa mo tupulaga talavou e fesoasoani ai i le faia o fa'ai'uga e a'afia ai i latou ma le lumana'i o le a latou mauaina.

O le mau, e silia ma le afa o le faitau aofa'i o Samoa o tupulaga talavou. O lona uiga, a fa'at'ua ma fa'amuumua le atina'eina o tupulaga talavou, o le manuia fo'i lena o le lumana'i o lo tatou atunu'u.

O lou tofi ma au measina o lo'o i lima o tupulaga talavou. Ne'i sese lau fa'ata'u, ona valetu'ulima lea o lou fa'asinomaga. O le vala'au alofa lea ia tatou tutu fa'atasi e atina'e Samoa, e ala i le fa'amuumua ma fa'at'ua ona tupulaga talavou.

O le “Toe Timata le Upega – Cast the Net Anew” o se va'aiga mamao ma se lu'itau fo'i: ia mafaufau atili, ia lototele e galue, ma ia fa'alautele avanoa mo tupulaga talavou.

Ia tatou galulue fa'atasi e fausia se si'osi'omaga e mafai ai e tupulaga talavou uma o Samoa ona ausia lo latou gafatia atoatoa, ta'ita'i ma le mautinoa, ma fesoasoani i le fausiaina o se atunu'u malosi, saogalemu, ma manuia atili.

Afioga Moefa'auouo Julius Ah Kui Tafuna'i
Minisita Matagalua o Aiga ma Agafeso'ota'i

FAAMATALGA A LE OFISA SILI O PULEGA

Loau Donina Tili Vaa

Ofisa Sili o Pulega

Matagaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i

O le Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou o Samoa 2026–2031: “Toe Timata le Upega” ua fausia i le fa'amalumaluga a le Afioga i le Minisita o le Matagaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i; Honor-able Moefa'auouo Julius Ah Kui Tafuna'i, o le Minisita e nafa ma Mataupu tau Tupulaga Talavou. Ua avea lenei Faiga fa'avae o se ta'iala tãua e ta'ita'ia ai galuega fa'atino ma tu'ufa'atasia mo le atina'eina o tupulaga talavou o Samoa i totonu o le lima tausaga o lumana'i.

Ua talafeaũga lelei le maea fausia o lenei faiga fa'avae ma lona moomia, auã o se taimi tãua tele lenei i le feagai ai pea o tupulaga talavou ma lu'itau ma fa'afitauli o lo'o a'afia ai, i matãupu tau a'oa'oga, o galuega, o mataupu tau soifua manuia, ta'ita'iga, ma le olaga i totonu o nu'u ma afio'aga. O le mea lea, e tãua tele ona manino se faiga fa'avae e tali atu ai ina ia mautinoa o lo'o tumau pea le fa'amuamua a le atunuu ile atina'eina o tupulaga talavou.

Ua tu'uto le Matagaluega i le fa'atinoga o le Faiga Fa'avae ina ia manuia, e ala i le galulue fa'atasi, fa'amalosia so'otaga ma pa'aga, fa'atino fuafuaga e fa'avae i fa'amauauga, ma faia fa'atinoga sa'o ma fa'amaoni. E ala atu i le Matagaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i, o le ã iai avanoa tãua e fa'amalosia atili ai fesoasoani fa'apitoa ma le fa'aleleia atili o le tu'ufa'atasia o auaunaga mo tupulaga talavou o le atunu'u atoa.

E lagolagoina fo'i lenei Faiga Fa'avae e isi itutino tãua a le Malo o lo'o fa'amalosia avanoa mo tupulaga talavou, e aofia ai le fa'aauauina o le va'aiga taula'i i le Fa'atonufolau mo le Tapu'eina o Olaga Amata o Fanau (ECD), fa'apea avanoa i itumalo e ala i le 20% o le Polokalame mo Atina'e o Itumalo mo poloketi e amanaia ai tagata uma (GEDSI).

O le fa'avaeina o le Komiti Faufautua mo Tupulaga Talavou o Samoa (Samoa Youth Advisory Committee) se isi lea la'asaga lelei, ina ia mautinoa o lo'o aofia manatu ma manaoga o tupulaga talavou i fuafuaga, faiga fa'avae, ma fa'ai'uga fai mo le lumana'i.

O le va'aiga i le taimi nei ua tataua ona taula'i atu i fa'atinoga, ia suia ta'utinoga o lenei Faiga Fa'avae i le fa'atinoga o taunu'uga e moni ma aogã mo tupulaga talavou, aiga, itumalo, ma nuu uma o Samoa atoa.

A si'itia tupulaga talavou, e si'itia fo'i Samoa.

Ou te fa'amoemoe ina ia galulue fa'atasi lenei Matagaluega ma pa'aga uma, fa'atasi ai ma i latou uma e a'afia i lenei faiga fa'avae mo le atinaeina o tupulaga talavou, ina ia fa'ataunu'uina le va'aiga mamao o lenei Faiga Fa'avae ma fausia avanoa tumau mo tupulaga talavou o le lumana'i.

Loau Donina Tili Vaa

Ofisa Sili o Pulega

Matagaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i

UIGAO 'UPUAUTŪ O LE FAIGAFA'AVAE

Tupulaga Talavou

E tele itu'aiga fa'auiga o lo'o fa'avasegaai le fa'auigaina o tupulaga talavou o loo fa'aaoga e atunu'u o le lalolagi, o le Pasefika fa'apea Samoa.

O le fa'avasegaina e Mālō 'Au Fa'atasi o se tamaitai ma se tama talavou e i le va o le 15 ma le 24 tausaga le matua.

O le fa'avasegaina e le Fa'alapotopotoga o le Soifua Mālōlōina o le Lalolagi o fanau e i le va o le 10 ma le 19 tausaga le matutua ae o tupulaga talavou e i le va o le 10 ma le 24 tausaga le matua.

O le Tulafono mo Tupulaga Talavou 2007 o Samoa o lo'o fa'amatalaina ai le tagata matua e i luga atu o le 17 tausaga le matua, a o le Tulafono mo Tamaiti 1963 o lo'o fa'amatalaina ai le fanau iti e i lalo mai o le 21 tausaga le matua.

O le fa'avasegaina o tupulaga talavou i lenei faiga fa'avae, o lo'o ōgatasi ma le fa'ai'uga a le Mālō o Samoa, o so'o se tagata e i le 18 i le 35 tausaga le matua. O le fa'amoemoe foi o lenei faiga fa'avae o le atagia lea o a'afiaga o le atina'e o tupulaga talavou i so'o se tafa o le soifuaga atina'e i totonu o Samoa.

Atina'ega o Tupulaga Talavou

O lenei faiga fa'avae e tatau ona ōgatasi ma le fa'amatalaga o le atina'ega mo tupulaga talavou ina ia avea o se auala e saunia ai avanoa e na te lagolagoina ai tupulaga talavou ina ia maua le malamalama, o tomai, o agava'a, ma le uiga lelei e iloa ai o latou agava'a mo taumafaiga silisili ona lelei mai le la'ititi se'ia o'o ina matua. E fa'atatau i le avea o tagata talavou ma sui galulue o le sosaiete, fesoasoani i le atina'e o le atunu'u, fa'aleleia o so'otaga lelei, ma le fausiaina lea o latou agava'a tau ta'ita'i. O le atina'ega o Tupulaga Talavou e tatau ona lelei lona fa'apolokalameina ma le fa'amāoopoopoina e ūna'ia ai tupulaga talavou.

Fefa'asoa'iga o le Atina'ega o Tupulaga Talavou

O se gaioiga mautinoa le tu'uina lea i totonu i polokalame uma ma polōketi o fa'afitauli tau i le atina'ega o tupulaga talavou, ma fa'atinoga uma i so'o se fa'alapotopotoga, lautele ma tuma'oti, i tulaga o Afio'aga ma le Loto'ifale fa'apea le Atunu'u. E tatau ona aofia ai tagata uma, taliaina uma ai mana'oga, o atugaluga, ma mana'oga o tupulaga talavou i polokalame uma ma fa'atinoga i vaega uma o le atina'eina o polokalame, o lona fa'atinoina ma le iloilo ina ma le mātā'itūina. O le a avea ma se vaega o le fefa'asoa'iga o le atina'e e tu'u fa'atasia ai fa'atinoga o le atina'ega o tupulaga talavou i la'asaga uma ma fuafuaga o atina'e o fa'alapotopotoga lautele ma fa'alapotopotoga tuma'oti, e aofia ai ma fa'atinoga tuma'oti ma lautele.

Malosi'aga Talafeagai o Tupulaga Talavou

E āfua mai ai filifiliga fai o le olaga, e iloa ai fo'i e le tupulaga talavou a'afiaga o ana filifiliga, ia faia se fa'ai'uga sa'oloto, galue e fa'avae i lenā filifiliga ma ia taliaina fa'ai'uga ma taunu'uga mo na fa'atinoga uma. O le ūna'ia o le tupulaga talavou i lona malosi'aga talafeagai, o lona uiga o le fausiaina ma le lagolagoina lea o tulaga uma e mafai ai lava e tupulaga talavou ona galulue mo i latou lava. O nei tulaga e aofia ai:

- ▶ se fa'avae tau tamāō'āiga ma agafeso'ota'i,
- ▶ fa'ai'uga fai, lava le fa'asoasoina o alagā'oa, ma le lagolago malosi o Aga fa'atonufoiau fa'afoe ma le fa'aletulafono,
- ▶ o le aofia uma i se si'osi'omaga mautū, filemu, ma le fa'atemokalasi; ma
- ▶ maua avanoa i tomai, fa'amatalaga, agava'a, ma auala e fa'atāua ai le lelei o le fa'atinoina o galuega

'Auai o Tupulaga Talavou

O le faiga e tau aofia ai tupulaga talavou i mea fai, o fa'alapotopotoga lautele ma fa'ai'uga e a'afia ai o latou olaga. E fa'atatau lea i le fa'amautinoaina o lo'o galulue malosi ma iai le sao o tupulaga talavou i fa'ai'uga fai e a'afia ai i latou. O le auai o Tupulaga Talavou e tatau ona mautū ma fuafua lelei ma malamalama ina ia mautinoa ai e le gata o lo'o fai ma sui o tupulaga talavou ae o lo'o iai foi lo latou sao i fa'atalatalanoaga, malilie i i'ugafono, ma le faia o fa'atinoga e ausia ai taunu'uga, e le gata e manuia ai i latou fa'apea tagata lautele. O le mea lea, e lē tatau ai ona iai ni faiga ma ni fuafuaga i fa'afitauli tau i le tupulaga talavou e aunoa ma lo latou auai ai.

Toe Timata le Upega Cast the Net Anew

Oto'otoga Aōaō Tetele

O le Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou o Samoa 2026–2031: “Cast the Net Anew - Toe Timata le Upega”
o le ta'utinoga ua toe fa'afou ma fa'amalosia a le atunu'u ina ia fa'ata'oto mai ai tupulaga talavou e ogatotonu ma ta'imua i atina'e a Samoa i le lumana'i,

O tupulaga talavou a Samoa o se tasi lea o aseta tāua tele a le atunu'u. Latou te aumaia le malosi, e talenia ma sogasogā i so'o se mea, o le tinoū ma le filigā, o tū ma aga i lo tatou aganu'u ma lona fa'asinomaga, o agava'a fa'a ta'ita'i, ma itū uma e lelei ai. O avanoa maua e tupulaga talavou i le taimi nei o le a fesoasoani lea i le malosi'aga tau tama'oaiga o le atunu'u, fesoasoani ma lagolago i atina'e i afio'aga, o le fa'aleleia o le aganuu Fa'a-Samoa fa'apea ma le tali atu i lu'itau e feagai ma le atunu'u i le lumana'i.

O se sao tāua tele lea i le atina'e o Samoa mo le lumana'i

O lo'o maitauina e le Faiga Faavae o le manuia o le atina'eina o tupulaga talavou e amata mai i le lelei o le fa'afaileleina o fanau a'o itiiti i latou ae e le'i avea ma tupulaga talavou. E afua mai i fa'atonufoiau ua ta'oto mo le Tapu'eina o Olaga Amata o le Fanau (ECD), e ala i le a'oa'oina lea o le ola tapenapena o fanau i so'o se vaega o le soifuaga. O sao ma so'otaga i le Tapu'eina o Olaga Amata o Fanau o le a fai lea ma ta'iala lelei i a'oga a fanau, o atina'e mo tupulaga talavou i so'o se vaega, o avanoa faigaluega ma avanoa tau ta'ita'i i so'o se vaega o atina'e.

O le to'atele o tupulaga talavou o lo'o tautua ma iai lo latou sao i le atina'eina o aiga, afio'aga, Ekalesia, a'oga, i galuega, i ta'aloga, ma le tautua i afio'aga. Ae talitonu e to'atele fo'i isi tupulaga talavou o lo'o feagai pea ma lu'itau ogaoga o lenei soifuaga. O lu'itau ia e pei o le lē faigaluega ma le faigaluega i galuega e tu'u itiitia ai o latou tomai ma agava'a. O le lē maua o ni avanoa e a'oa'oina ai le si'itia o tomai ma agava'a ma maua ai avanoa i galuega mo tupulaga talavou. O a'afiaga o le soifua maloloina o le mafaufau, o le tagofia o fualaau fa'asaina, o soligatulafono e fa'atino e tupulaga talavou. O a'afiaga o suiga o le tau, o le lē maua o avanoa

tutusa mo alii ma tama'ita'i i vaega o atina'e, ma le lē maua o avanoa e auai ai i fa'aiuga fai mo le lumana'i manuia o tupulaga talavou.

Afai e lē faia se fa'atatau i nei fa'afitauli ma lu'itau, o le a fai lea ma a'afiaga e fa'aauau e le gata mo tupulaga talavou, ae fa'apea fo'i aiga, afio'aga, o le Malo ma le tama'oaiga o le atunu'u. A fai ae fai iai se fuafuaga tatau, o le a lava tāpena ma mafai e tupulaga talavou o Samoa ona latou ta'ita'i, tapena, auauna ma fausia atina'e lelei mo le atunu'u.

O lo'o fa'ataatitia mai i totonu o lenei Faiga Fa'avae 2026 – 2031 fua o galuega fa'atino, e una'ia ai tupulaga talavou e avea ma ta'ita'i, avea ma tagata faigaluega, e avea ma tagata e faia fuafuaga lelei mo atina'e, e avea ma tagata fai pisinisi, e avea ma tagata e tau-sia le si'osi'omaga ma avea o tagatanu'u lelei. O lo'o fa'amaonia e lenei Faiga Fa'avae lē leai o se faigata e fa'afoe ai tupulaga talavou, ae tatau ona fa'atupula'ia ma fa'amalosia le lagolago ma le talitonuga e mafai ai e tupulaga talavou ona latou faia atina'e lelei mo le atunu'u i le lumana'i.

O le vaaiga taula'i o le Faiga Fa'avae: **'O atina'e e aofia uma ai tupulaga talavou finafinau mo suiga lelei e mamanu ai se Samoa e gafataulimaina.'**

O le fa'amautinoaina o le va'aiga taula'i, o le fausiaina lea o lenei faiga fa'avae e fua i ta'iala maumaututu e ono.

1. Leo o Tupulaga Talavou, Pulega Lelei ma Ta'ta'i

Ia fa'atupula'ia le auai ma ia iai le leo o tupulaga talavou i atina'e o afio'aga, fa'ai'uga fai ma si'itia ai o latou lagona i faiga fa'avae ma polokalame e mamanu ai lo latou lumana'i.

2. A'oa'oga mo Tupulaga Talavou ma Fa'amalosia le itu Tau Tama'oaiga

Ia fa'a-faigaluegaina tupulaga talavou e ala i le maua o a'oa'oga talafeagai, o tomai ma agava'a mo lo latou a'oa'oina, o avanoa fa'apisinisi ma isi malos'aga talafeagai.

3. Soifua Maloloina o Tupulaga Talavou ma le Soifua Manuia

Ia fa'alauiloa atina'e o le soifua maloloina ma soifua manuia e avea o se mana'omia-ga i le faia o filifiliga atamai e mafai ai ona fa'atalanoa fa'afitauli e ono a'afia ai le tino, o lagona, le agafeso'ota'i, o le si'osi'omaga ma le ola fa'aleagaga.

4. Tupulaga Talavou ma Puipuiga o le Si'osi'omaga

Ia mamanuina faiga fa'avae e tali atu i suiga o le tau, puipui le si'osi'omaga ma fa'a'a'up-egaina tagata i tomai ma agava'a e avea ai ma tausimea o le si'osi'omaga.

5. Fa'amalosia Tulafono ma Polokalame fa'alauiloa e Taofi ai le Fa'aaogaina o Fua-lau Fa'asaina

Ia fausia ni mau fa'amaonia i auala lelei e taofia ai tupulaga talavou mai le fa'aaogaina o fuāla'au fa'asāina ma faia soligātulafono, ma fa'atino ni polokalame fa'alauiloa e ta'imua e afio'aga e fa'aitiitia ai soligātulafono e faia e tupulaga talavou.

6. Ia lelei ma maopoopo fa'alapotopotoga ia aofia ma iai tupulaga talavou i fuafuaga uma

Ia fa'amalosia le si'osi'omaga o faiga fa'avae ma tulafono fa'atonutonu e lagoon-lagoon ai le fa'atinoina ma le fa'amāopoo-poina o atina'e mo tupulaga talavou.

O lo'o maitauina e le Faiga Fa'avae le tāua o le iai o ta'ta'iga fa'alotoifale e lagolago ma fautuaina le iai o se avanoa fa'apitoa mo tupulaga talavou i le Matagaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i.

E fa'afetaia fo'i le amataina o le **Komiti Faufautua a Tupulaga Talavou a Samoa** e avea ma vaega tāua e una'ia ma fa'amalosia le leo o tupulaga talavou, o le auai i a'oa'oga tau ta'ita'i ma le fa'atasi atu i mata'upu tau atina'e lautele o le atunu'u.

O lo'o maitauina fo'i e lenei Faiga Fa'avae le tāua o tiute o Itumalo ma Afio'aga, o lo'o una'ia ai le fa'aaoga lelei o le **20% mo Polokalame Atina'e o Itumalo ma Afio'aga ua fa'ailogaina mo Polokalame o le Aia Tutusa o Itupa o Alii ma Tama'ita'i, A'afiaga Tumau o le Soifua e Aofia ai Tagata Uma (GEDSI)** e lagolagoina poloketi o lo'o ta'ita'iina e tupulaga talavou, o polokalame e aofia ai tagata uma, o le soifua manuia lautele o tagata, o galuega fa'atino mo le soifua manuia ma avanoa patino mo tupulaga talavou ma'ale'ale.

O galuega fa'atino e mo'omia ai le fa'atalanoa o Matagaluega, Pa'aga e aofia ai ma le auai o Fono Fa'avae o Itumalo, o Afio'aga, o Ekalesia, A'oga, Sosaiete Tuma'oti Lautele, o vaega o tupulaga talavou, o pa'aga o atina'e, o ta'ita'i o fa'alapotopotoga tuma'oti, ma aiga. O le tiute mo le atina'e o tupulaga talavou ua fa'asafua mo vaega uma o le Malo ma le atunu'u e galulue fa'atasi ai.

I le 2031, e ausia ai e Samoa:

Malosi le ta'ita'iga o
tupulaga talavou fa'apea
le auai i polokalame
lautele

Lelei avanoa faigaluega,
fa'alapotopotoga, ausia
tulaga o taunu'uga ausia
ole soifua manuia lelei

Si'itia le lelei o auala o
feso'ota'iga, fa'amaopoopoina,
tali atu ma le fa'amauina
o fa'amaumauga ma
fa'amatalaga

Ia tēle le auai fa'atasi o tina ma
tama'ita'i i tupulaga talavou, o
tupulaga talavou i afio'aga, ma
le iai o tupulaga talavou e iai
a'afiaga tumau o le soifua

Lelei a'oga, o a'oa'oga, ma
lava tapenaga ile itu tau
upega tafa'ilagi

Si'itia le Soifua Maloloina lelei,
lelei puipuiga ma saogalemu, ma
to'atele tupulaga talavou e mafai
ona tali atu i suiga ma lu'itau

Fa'alauteleina atina'e e
ta'ita'i e tupulaga talavou i
totonu o Itumalo

Mauluga ma lelei le aga tau
ta'ita'i o tupulaga talavou i
polokalame fa'atino i afio'aga
ma tali atu i suiga ole tau

Tēle ma lelei le sao o
tupulaga talavou i le
fa'atinoina ma le fa'aauuina
o atina'e o le atunu'u

O le si'itia ma le manuia o Samoa i le lumana'i e afua mai ile lelei o le atina'eina o Tupulaga Talavou

O le Faiga Fa'avae lenei o le ta'iala mo galuega fa'atino mo tupulaga talavou. E fa'ailoa ma limata'ita'i ai lala o atina'e ma'oti uma e fa'alautele ma ia maua avanoa lelei e ave'esea ai lu'itau ma faigata e fa'asaga i tupulaga talavou, ma taumafai ia ausia galuega patino mo le atina'e o tupulaga talavou ma si'itia le talitonuga i tomai ma agava'a o tupulaga talavou e faia atina'e lelei mo le atunu'u ile lumana'i.

Toe Timata le Upega

1. Aotelega o atina'e mo tupulaga talavou

E lua Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou mai le 2006 i le 2010 ma le 2011 i le 2015 sa lima ta'ita'iina ai atina'e fa'atino mo tupulaga talavou i lalo o sini e lima – 1) fa'atupula'ia o le malamalama i le atina'eina o tupulaga talavou, 2) fa'aleleia ma maua avanoa i matātā ese'ese ma a'oa'oga fa'aauau, 3) fa'alelei ma ave le fa'amuumua i le soifua mālōlōina ma le soifua manuia, ma fa'amalosia, fa'alelei ma u'na'ia so'otaga fa'ale'āiga, ma le faiga fa'apā'aga ma afio'aga aua le fa'aleleia atili o puipuiga fa'a agafeso'ota'i.

O le atina'e o tupulaga talavou o lo'o ave pea le fa'amuumua i polokalame tau agafeso'ota'i ma le si'itia o avanoa mo le tamāo'āiga mo tupulaga talavou. O lo'o maitauina pea le mana'omia o a'oa'oga fa'apisinisi ma le maua o avanoa faigaluega mo tupulaga talavou aemaise o le tomali e fa'afae ai alagatupe maua.

O le lipoti mo le iloiloina o le Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou 2011-2015 na fa'amauina ai ni matati'a sa mafai ona ausia ae e le i afua mai ona o galuega fuafuaina ma fa'atino o lea Faiga Fa'avae. O le tele o lu'itau o lenei Faiga Fa'avae o le leai o se tupe fa'aagaga mo galuega faufuaina, e le'i mafai ona tuliloaina galuega fa'atino

ma fai se iloiloiga fa'aogatotonu o lea Faiga fa'avae mo tupulaga talavou. O suiga ma le toe fa'atulagaina o le Matagaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i i lenei lava piliota sa fa'amauina foi le a'afia ai o le fa'amuumua mo le atina'e o tupulaga talavou.

O le Fuafuaga mo le Lala Ma'oti o Afio'aga 2024-2028 o lo'o fa'amanino mai ai le tasi o fa'amuumua o lo'o ave i le atina'eina o tupulaga talavou mo le isi fa tausaga. O lenei Faiga Fa'avae o lo'o fa'amanino atu ai vaega e tatau ona ave i ai le fa'amuumua aua le atina'e mo tupulaga talavou i isi Lala Ma'oti e 14 o le Malo o Samoa. O ta'iala ma galuega tauaofia mo tupulaga talavou i Lala Ma'oti o Atina'e o Samoa o lo'o fa'atinoiina.

O tausaga o tupulaga talavou o lo'o patino i ai lenei Faiga Fa'avae e i le vaitausaga 18 i le 35 le matutua. O lo'o lagolagoina lenei fa'atapula'a e lipoti mo tupulaga talavou (2020) ma le lipoti mai le Tusigaigoaga o Tagata ma Fale (2021) a le Ofisa o Fuainumera Fa'amauina a Samoa o lo'o fa'ailoa mai ai le tasi vaefa o le faitau aofa'i o tagata Samoa, o lo'o i le 18 – 35 tausaga le matutua.

Faitau Aofa'i o Tagata Samoa

Faitau Aofa'i o Tagata

205,557

0-14 tausaga: 79,079 (38%)
15-64 tausaga: 114,929 (56%)
65+: 11,373 (5%)

Atunu'u e 'Ögätotonu-Maulalo le Tupe Maua
GDP: USD\$3,745.56

Tausaga 'Ögätotonu o le Faitau Aofa'i
22 tausaga

Nofoaga o lo'o aumau ai

Upolu: 78%
Savai'i: 22%

O Upolu e aofia ai Manono & Apolima

Vaevaega o Itūpā

Ali'i: 51%
Tama'ita'i: 49%

A'afiaga Tumau o le Soifua

Pe ā ma le 2.6% o le 5 tausaga+ e iai a'afiaga tumau o le soifua

Talitonuga

100%
E Lolotu

Faitau Aofa'i o Tupulaga Talavou

79,079

0-14 Tausaga

48,203

15-29 tausaga

38%

i lalo ifo o le 15
tausaga le matua

A'oa'oga

Maua'uga o A'oa'oga na Ausia

Tulaga Muamua

Ali'i: 38% | Tama'ita'i: 28%

Tulaga Lua

Ali'i: 46% | Tama'ita'i: 50%

Agava'a

55%

15 tausaga+ e iai agava'a

Tulaga o A'oga

A'oga Amata
Tulaga Muamua
Tulaga Lua
A'oga Maua'uga

Fua o le faitautusi o Tupulaga Talavou

97.6%

Fa'aperetania

91.7%

Fa'asamoa

Galuega

56.6% E le o Faigaluega
43.4% Faigaluega

Ali'i: 28% | Tama'ita'i: 15.4%

To'atele ali'i i galuega fau fale

To'atele tama'ita'i i vaega tau a'oa'oga

O tupulaga talavou e leai ni galuega o lo'o to'atele i tiute fa'aloto'ifale ma le tausiga o 'āiga

Soifua Mālōlōina

Maua'uga le numera o talavou ma'itaga

Tulaga fa'apopoleina o le soifua maloloina o le mafaufau ma le pule i le ola

Maua'uga le fa'apopoleina i fa'ama'i le pipisi ma le tino puta

Figure 1. Faitau Aofa'i o Tagata.

2. Fa'amaumauga o tupulaga talavou

2.1 Faitau Aofa'i o Tagata

Silasila i le Ata 1 itulau 2.

2.2 Va'aiga Taula'i

'O atina'e e aofia uma ai tupulaga talavou finafinai mo suiga lelei e mamani ai se Samoa e gafataulima.'

2.3 Manulauti

Ia ūna'ia ma fa'aosofia tupulaga talavou e atina'e i latou lava, ta'imua i latou atina'e ma ausia o latou fa'amoemoega mo se lumana'i manuia ma taunu'uga lelei o atina'e mo tagata uma.

2.4 Sini o le Faiga Fa'avae

- ▶ I fa'atupula'ia le auai ma ia iai le leo o tupulaga talavou i atina'e o afio'aga, fa'ai'uga fai ma si'itia ai o latou lagona i faiga fa'avae ma polokalame e mamani ai lo latou lumana'i.
- ▶ I fa'afaigaluegaina tupulaga talavou e ala i le maua o a'oa'oga talafeagai, o tomai ma agava'a mo lo latou a'oa'oina, o avanoa fa'apisinisi ma isi malos'i'aga talafeagai.
- ▶ I fa'alauiloa atina'e o le soifua maloloina ma soifua manuia e avea o se mana'omia-ga i le faia o filifiliga atamai e mafai ai ona fa'atalanoa fa'afitauli e ono a'afia ai le tino, o lagona, le agafeso'ota'i, o le si'osi'omaga ma le ola fa'aleagaga.
- ▶ I mamaniina faiga fa'avae e tali atu i suiga o le tau, puipui le si'osi'omaga ma fa'a'au-pegaina tagata i tomai ma agava'a e avea ai ma tausimea o le si'osi'omaga.
- ▶ I fausia ni mau fa'amaonia i auala lelei e taofia ai tupulaga talavou mai le fa'aaogaina o fuāla'au fa'asāina ma faia soligatulafono, ma fa'atino ni polokalame fa'alauiloa e ta'imua e afio'aga e fa'aitiitia ai soligatulafono e faia e tupulaga talavou.
- ▶ I fa'amalosia le si'osi'omaga o faiga fa'avae ma tulafono fa'atonutonu e lagolago ai le fa'atinoina ma le fa'amāoopoopoina o atina'e mo tupulaga talavou.

2.5 Taunu'uga mo'omia

U'na'ia tupulaga talavou e iai agava'a ma tomai o fa'amatalaga e mafai ai ona latou faia suiga lelei i fuafuaga ma atina'e e gafataulima ma aofia ai tagata uma.

2.6 Vaega Fa'atāuaina ma Matā'upu Fa'avae

► Ia Aofia uma

Ina ia fa'amausalīina auala e maua ai avanoa ma alagā'oa mo tagata uma i nu'u, e tusa lava po'o ai.

► Avanoa Tutusa

Ia faia fa'ai'uga tonu ma le lē fa'aitū'au e a'afia ai tagata uma i totonu o nu'u, fa'alauiloa ai le avanoa tutusa ma le amiotonu.

► 'Aiā Tatau a Tagata

Puipuiga lea o 'aiā tatau a tagata uma o nu'u e fa'aalia ai o latou fa'aseā ma fa'aaogaina i latou mo auaunaga tāua, e mautinoa ai le fa'aaloalo ma le mamalu mo tagata uma.

► Malosi'aga Talafeagai

Fa'afaigofieina o le fa'atautaia o atina'e ma faiga o fa'ai'uga fai a tagata i nu'u, ina ia mafai ona tuto'atasi ma faia fa'atinoga.

► Finau Malosi

Fa'atupula'ia le agava'a o nu'u e va'ava'ai, tapu'e, ma ia tumau pea le finafinau mai le fa'ate'ia i suiga, a'o fa'atumaui ai pea le fa'amoemoe autū.

► Faigapā'aga

Auai i taumafaiga felagolagoma'i ma pā'aga e fō'ia ai le tele o lu'itau o le tamāo'iāiga ma agafe-so'ota'i, fa'atasi ai ma matā'upu fa'avae e gafa-taulimaina.

► Pulega Lelei

Va'aia lelei o matā'upu fa'alenu'u ma le fa'amāoni, tali atu i so'o se mea, ma le manino, ma fa'aleleia le gafataulimaina i tulaga uma.

► Ta'ita'iga

Fa'amalosia tagata o nu'u ina ia ūna'ia fuafuaga tau atina'e, a'o fa'amausalīina le tali atu ma le gafataulimaina o poutū ia o le alualu i luma.

► Tali Atu

Fa'amautinoaina o tagata tā'ito'atasi uma, e aofia ai ma tā'ita'i, e tali i a latou fa'atinoga ma fa'ai'uga fai e a'afia ai atina'e i nu'u.

► Taunu'uga Lelei

Sa'ilia le tulaga lelei ma le ausia o taunu'uga maualuluga o galuega fa'atino uma a le vaega ma'oti, ina ia mautinoa ai o a tatou taumafaiga uma ia faia ai ni suiga lelei ma le tāua i totonu o nu'u ma afio'aga.

► Vave ona Fa'atino

Fa'atinoina o fuafuaga i taimi fa'atulagaina ma le fa'asoasoina o puna'oa talafeagai, fa'ateleina a'afiaga lelei o a tatou fa'atinoga ae fa'aitiitia le fa'amaumau ma faiga lē lelei.

► Matā'upu Fa'avae Fa'a Samoa

Tu'ufa'atasia auala fa'aleaganu'u talafeagai, fa'avae i le fa'atāuaina o le alofa fa'alenu'u ma matā'upu fa'avae Fa'a-Kerisiano. O nei tulaga fa'atāuaina ma matā'upu fa'avae e iai le sao tāua tele i le fa'atupuina o le agaga e tasi o le nu'u e mafai ai ona fa'amatalaina le ute o lea vaega, e aofia ai:

- **alofa** – o le alofa i le nu'u o lona uiga o lou faia lea o galuega fa'atino e iai ona a'afiaga lelei mo le nu'u ma ona tagata

- **faa-kerisiano** – o le fa'aaogāina lea o tula-ga fa'atāuaina ma matā'upu fa'avae fa'aKerisiano o se auala tāua mo le fa'ailoaina ma le fa'alauiloaina o fa'afitauli tau i atina'e fa'aagafe-so'ota'i
- **fetausia'i** – galulue fa'atasi ma le felagolagoma'i o le isi ile isi e fa'ailoa fa'afitauli ogaoga o lo'o a'afia ai atina'e o nu'u aemaise lava o le tali atu i fa'afitauli ogaoga a vaega o lo'o mo'omia le fesoasoani fa'apea 'āiga ma tagata ta'ito'atasi.
- **va tauti / va tapu'ia** – o le nofouta o le tasi i meatōtino a le isi ma le vā fealoa'i o le isi i le tasi i totonu o le nu'u i auala e afua ma tupu ai le fa'aaloalo ma le galulue fa'atasi.
- **puipuiga** – o le atina'e o nu'u ma afio'aga e fa'atatau lea i le puipuiga o le nu'u, o ona tagata ma puna'oa (fa'aletino, natura, tagata, ma le aganu'u).

2.7 Feso'ota'iga o maliega fa'ava-o-malo mo tupulaga talavou

O le fa'atinoga o 'aiā tatau ma le sao o tupulaga talavou, e mo'omia ai le galulue fa'atasi o lala ma'oti uma a le Malo. E taua le feso'ota'i ma ōgatasi ma tulaga fa'ale atunu'u ma le lalolagi aua le fefa'asoa'iga o mana'oga o tupulaga talavou. O lo'o fa'amatala atu i lalo le feso'ota'iga o faiga fa'avae ma tulafono mo tupulaga talavou a Malo aufa'atasi, Malo o le Pasefika fa'apea Samoa.

MALO AUFATASI	MALO O LE PASEFIKA	TOTONU O SAMOA
Sini Tau Atina'e Gafataulimaina a Mālō 'Aufa'atasi O Sini e 17 e fetai ma tupulaga talavou ae o Sini 1,3,4,5,8,10,13 ma le 16 e tāua tele ona o vaega o taunu'uga e fia ausia o lo'o ave iai le fa'amamafa o lenei Faiga Fa'avae	Fuafuaga o le Pasefika 2018 Fuafuaga o Atina'e Fa'aitūlagi ma le fa'avae mo le fa'agaioiina o puna'oa. O fuafuaga, fa'atinoga, mātaitūina ma le tali atu mo atina'e gafataulimaina o se taumafaiga a le atunu'u	Samoa 2040 Ta'iala mo le Lumana'i Manuia o Samoa 2021/2022 – 2025/2026
Ta'iala mo Fa'atinoga mo Atu Motu Laiti Tau Atia'e 2014 Ta'iala mo atina'e gafataulimaina mo atu motu laiti tau atia'e e 'āmana'ia ai tapula'a o lo'o feagai ma le SIDs	Fa'atonufofau mo le Atina'ega o Tupulaga Talavou o le Pasefika 2014-2023 Na fausia o se fa'avae e fa'ateleina ai tupe fa'afaigaluegaina mo tupulaga talavou	Faiga Fa'avae mo Avanoa Tutusa o Ali'i ma Tama'ita'i 2021-2031 Faiga Fa'avae mo 'Aia Tatau o tagata e iai A'afiaga Tumau o le Soifua 2021-2031
Maliega mo le Taofia o so'o se ituaiga fa'ailoga tagata fa'asaga i Tama'ita'i o Mālō 'Aufa'atasi (UN CEDAW) Maliega mo 'Aiā Tatau o Tagata e iai A'afiaga Tumau o le Soifua o Mālō 'Aufa'atasi (UN CRPD) Maliega mo Fa'amanuiaga Fa'avae o Tamaiti o Mālō 'Aufa'atasi (UN CRC)	Ta'utinoga o Ta'ita'i o le Pasefika i le Tutusa o Ali'i ma Tama'ita'i Tulaga o le Pasefika mo Fa'atinoga i avanoa tutusa o Ali'i ma Tama'ita'i ma Malosi'aga Talafeagai mo Tama'ita'i 2018-2030	Fuafuaga mo le Lala Maoti o Afio'aga ▶ Fuafuaga o le Lala Ma'oti o A'oa'oga ▶ Fuafuaga o le Lala Ma'oti o le Soifua Mālōlōina ▶ Fuafuaga o le Lala Ma'oti o le Si'osi'omaga ▶ Fuafuaga o le Lala Ma'oti o ▶ Fefa'ataua'iga ma Oloa Gaosi ▶ Fuafuaga o le Lala Ma'oti o ▶ Fa'amasinoga ma Tulafono
Ta'utinoga mo avanoa tutusa mo tina ma tama'ita'i 1995	Fa'avae a le Pasefika mo 'Aia Tatau o tagata e i ai A'afiaga Tumau o le Soifua	Fuafuaga mo le Fa'afaigaluegaina o Tupulaga Talavou a Samoa 2016-2020
		Tulafono mo Tupulaga Talavou, Ta'aloga ma Matā'upu Fa'aleaganu'u 1993

3. Fa'amatalaga o lu'itau o lo'o a'afia ai tupulaga talavou

3.1 Mauualalo le numera o tupulaga talavou e auai i fa'ai'uga fai ma pulega lelei

O le Faiga Fa'avae mo Pulega e Aofia ai Tagata Uma 2021-2031 o lo'o fa'amamafa ai le fa'atāuaina o le sao ma le auai o tupulaga talavou i fa'ai'uga fai ma ta'ita'iga. Ae peita'i, o le tele o taumafaiga mo tupulaga talavou e le i fa'atinoina pe fa'atupeina. O se la'asaga muamua i le atina'e o tupulaga talavou o le fefa'asoa'i lea o latou 'aiā tatau ma mana'oga i lala ma'oti uma. E le o mafai ona maua ni fa'amaumauga o tupulaga talavou

o lo'o umia ni tofiga fa'a ta'ita'i e aofia ai sua fa matai po'o fa'auluuluga o fa'alapotopotoga ma pisinisi. O lo'o fa'amauiina fo'i le lē maua e tupulaga talavou o avanoa i atina'e ma le fausiaina o faiga fa'avae a isi lala ma'oti. E tatau ona maua e tupulaga talavou fa'amatalaga maumaututu e fa'avae ai le latou auai ma fai sao i mata'upu e a'afia ai soifua o tupulaga talavou.

3.2 Mauualalo le tulaga o le tomai o lo'o mana'omia i fale faigaluega

Mai le 86,090 o le faitau aofa'i o tupulaga talavou i le vai-tausaga 10-35 le matutua, ua fa'amauiina le 96 pasene (82,762) sa auai i aoga ae 4 pasene e le i ā'o'oga. E mai le numera o i latou sa ā'o'oga, e 55 pasene (45,342) na ausia kolisi mauualuluga, e 25 pasene na gata i aoga tulaga lua, e 14 pasene na ausia iunivesite, e 3 pasene na ausia ā'o'oga fa'a matātā 'ese'ese ma le 161 na uma i ā'o'oga 'amata. Mai le su'esu'ega mo tamaiti ua fa'af-aigaluegaina i tausaga laiti, sa fa'amauiina ai le 77.9 pasene o tupulaga talavou mai le vai tausaga 15-24, e le i mafai ona fa'auma ā'o'oga ma le 18.9 pasene na mae'a lelei a'o'oga.

E ui o lo'o tu'uina atu le fesoasoani a le Mālō e fa'atau-gofie ai a'o'oga, ua fa'amauiina le 3.2 pasene o tupulaga talavou e le'i o'o lava i ni aoga. O le fa'atupula'ia o le numera o tamaiti e le o mafai ona mae'a lelei a'o'oga o le atili faigata lea ona maua tomai o lo'o mana'omia e fale faigaluega po'o le fa'afoeina o pisinisi. I le tausaga e 2012, sa fa'amauiina le 39.9 pasene o tagata e leai

ni galuega o tagata talavou. Ae i le tausaga e 2022, na fa'amauiina ai le si'itia ai i le 47.6 pasene o tupulaga talavou e leai ni galuega pe a fa'atusatusa i le aofa'i o tagata e leai ni galuega mau totogi.

I le tausaga e 2021, e 34 pasene o tagata i le vai tausaga 15-35, sa maua galuega mau totogi i totonu o ofisa, pisinisi laiti, kamupani ma fa'ato'aga. Mai lea numera, e 31 pasene sa faigaluega i aiga ma afio'aga, e 27 pasene sa auai i a'o'oga, e 7 pasene sa tau sa'ili ni galuega ae 202 tagata e lē mafai ona galulue ona o gasegase ma a'afiaga tumau o le soifua. O le 64 pasene o tagata faigaluega i totonu o aiga ma afio'aga o tama'ita'i, ma le 60 pasene e mauualuga ai le numera o ali'i o lo'o sa'ili galuega na i lo'o tama'ita'i. Mai le numera o lo'o faigaluega, e mauualuga le 35 pasene o lo'o i faigafaiva ma fa'ato'aga, e 16 pasene o galulue i auunaga lautele ma fa'atau'olua, e 12 pasene e iai tomai fa'apitoa ma le 4 pasene o loo umia tofiga fa'ata'ita'i ma pulega.

3.3 Fa'aletonu le Soifua Mālōlōina ma le Soifua Manuia

E tutusa lu'itau o lo'o feagai ma tupulaga talavou Samoa ma tatou tagata matutua i le fa'atupula'ia lea o fa'ama'i o le soifuaga e aofia ai le ma'i suka, tino puta, toto mauuluga ma isi. O le tasi o lu'itau o loo a'afia ai tupulaga talavou o le soifua manuia o le mafauafau ma lona feso'ota'iga i le mauuluga o le numera o le pule i le ola aemaise pe a faia i ai se galuega lavea'i. O le mauuluga o sauāga e aofia ai sauāga i tama'ita'i ma fanau iti ma le lava o galuega ma polokalame lavea'i, e tūa ai le ave o le fa'atāua i le soifua mālōlōina o le mafauafau.

O lo'o fa'amauiina i lipoti a Samoa tulaga nei

- ▶ O le 83 pasene o tinā ma'itaga e fananau i se va'ava'aiga a foma'i ae 82 pasene o tina ma'itaga e fananau i totonu o falema'i, ae o lo'o maitauina le mauulalo o numera i falema'i i nu'u i tua.
- ▶ E 27 pasene tama'ita'i o lo'o fa'aaogaina 'āiga fuafuaina ma e lona fa mai lalo Samoa i le Pasefika. E 35 pasene o tinā fa'aipoipo o lo'o manana'o e fuafua aiga ae le mafai ona fa'atino.
- ▶ E mauulalo le a'afiaga i le fa'ama'i o le HIV/AIDS i Samoa, ae mauuluga le numera o fa'ama'i pipisi ona o feusua'iga, aemaise i tagata e i lalo o le 25 tausaga le matutua. Afai ae le togafitia le ma'iafi o tina ma'itaga, e ono tauaso ai pepe fou e fananau mai.
- ▶ E tusa ma le 16.4 pasene o tagata Samoa ua i ai a'afiaga tuga o le mafauafau.
- ▶ E tele le avanoa e a'afia ai tupulaga talavou i amio-ga e pei o le ulaula tapa'a ma le taumafa o le 'ava malos, ma ona a'afiaga.
- ▶ O le 60 pasene o tamaiti aoga mai le 13-15 tausaga na taumafai e pule i le ola – ma e aupito i mauuluga i le Pasefika.
- ▶ O lo'o mauuluga le fa'atupula'ia o amio-ga e lē talafeagai i tupulaga talavou. Ua fa'amauiina le tolu mai le to'alima (57 pasene) tamaiti i le va-i-tausaga 13 i le 16 sa a'afia i ni feusua'iga, ae lua mai le to'alima (43.9 pasene) e le fa'aaogaina ni puipuiga talafeagai ma le fitu mai le to'asefulu (73.4 pasene) o lo'o a'afia i feusua'iga ogaoga, ma o le to'atele fanau o fanau ma tupulaga talavou o lo'o a'afia i sauaga ona o nei gaioiga/amio-ga.
- ▶ A fua i fa'amaumauga o sauāga tau i feusua'iga, pe a ma le 46.4 pasene o tama'ita'i ua a'afia i feusua'iga, o sauāga fa'aletino ma le fa'alemafaufau mai o latou pā'aga. O le ta'atele o sauāga e fa'atatau i itūpā i Samoa, e mauuluga atu nai lo'o le fuataga e tataua ona iai i le lalolagi i sauāga e ta'atele i le soifuaga o le tagata, o le 35 pasene e fa'asaga i tinā ma tama'ita'i e maua ai se tulaga āfāina o tama'ita'i ma teine laiti, aemaise lava i tama'ita'i laiti, o ē o lo'o a'afia tele i sauāga tau i feusua'iga.

3.4 A'afiaga o le Si'osi'omaga ma suiga ma'ale'ale o le tau

O māfua'aga autū o lo'o afua ai suiga o le si'osi'omaga o le si'itia lea o le faitau aofa'i o tagata, suiga ma'ale'ale o le tau, atina'e o le tamāo'āiga ma suiga fa'atekonolosi, tamāo'āiga o le lalolagi ma le tulaga o Samoa i le lalolagi, ma le fa'atāuaina o le aganu'u fa'apea tū ma aga. Ona o nei suiga le ma'alofia, ua fa'aopoopo ai lu'itau i le si'osi'omaga o Samoa i le fa'aaogaina o fanua, fa'alavelave fa'alēnatura ma le fesua'iga o le tau, fa'aaogaina o puna'oa, o le taumafa ma otaota gaosi, fa'ato'aga ma atina'e i nu'u i tua, fa'apea manu

fa'alafuā. O lo'o fa'amauiina e le Matagaluega o le Si'osi'omaga le tulaga lautele mo Samoa o lo'o ta'oto lelei i le 52 pasene. O loo fautuaina foi mai lenei lipoti le si'itia o auala e tali atu ai i nei lu'itau pe a ta'imua ai tupulaga talavou.

O fa'alapotopotoga a tupulaga talavou i totonu o Samoa, o lo'o ta'imua i galuega fa'atino e puipui ai le si'osi'omaga ma tali atu i a'afiaga ma'ale'ale o suiga o le tau. O se va'aiga fo'i lea i isi atunu'u o le Pasefika ma

le lalolagi. Ua fa'ailoa mai e tupulaga talavou lo latou naunauta'iga e fa'aauau lo latou auai i polōketi gafataulimaina mo le si'osi'omaga. O polokalame fa'alauiloa e tatau ona aga'i i le fausiaina ma le fa'alauteleina o le silafia ma le malamalama o tagatanu'u i le puleaina ma le puipuiga o le si'osi'omaga, aemaise o le fa'afaiileina o le naunauta'iga a tupulaga talavou.

O a'afiaga ogaoga o suiga o le tau e aupito sili ona a'afia ai fanau iti ona o atina'e fa'aauau o ō latou mafaufau,

o le tino, o agafeso'ota'i ma le soifua mālōlōina. A fa'aauau ai pea le lē va'aia lelei o le si'osi'omaga, o le fa'aauau fo'i lea o a'afiaga i le tau o le soifuaga. O le fa'aauau atu fo'i lea i le a'afia o avanoa e maua ai galuega ma alamanuia ma fa'aititia ai atina'e mo pisinisi mo tupulaga talavou. O le gafataulima o le si'osi'omaga e le gata o se popōlega tele mo tupulaga talavou ae fa'apea le gafataulimaina o le soifua.

3.5 A'afiaga o fuāla'au fa'asāina ma sauāga

Ua fa'atupula'ia le alualu i luga o soligātulafono e fa'asaga i tagata ma meatōtino. O solitūlafono o ta'avale afi ma fuāla'au fa'asāina ua fa'atupula'ia. Ua si'itia fo'i soligātulafono tau feusua'iga ae o lo'o matauina fo'i le tele o nei itu'aiga soligātulafono e lē o lipotiina. E ao ai ona fa'aleleia auala e lipoti ai, o le aoina o fa'amaumauga ma le fa'afoeina o soligātulafono uma. O lo'o ōgatasi le faiga fa'avae mo le Puipuiga mai Soligātulafono ma le Fa'atonufofau o Puipuiga mo le Tafi'esea o Sauaga e Fa'asaga i Tinā ma Tama'ita'i (EVAWG), ma le Fua-fuaga a le Vaega Ma'oti o Tulafono ma Fa'amasinoga 2020/21– 2024/25, ina ia ave iai le fa'atāua i vaega nei:

Fausia o tulafono ma fa'amasinoga e puipui ai fanau iti ma tupulaga talavou

- ▶ Ia fa'a-tulafonoina le gaosiaina o ava malos i totonu o Samoa
- ▶ O sauaga e fa'asaga i tama'ita'i ma soligātulafono tau i feusua'iga
- ▶ Matāfaioi a ali'i ma faipule, nu'u, ekalesia, aoga, 'āiga ma mātua i le taofia o soligātulafono
- ▶ Avanoa mo fa'alauiloa ma fa'amasinoga tonu, e aofia ai le fa'amalosia o le tulafono – e le gata e aloa'ia, a ia talafeagai ma le fa'aSamoa.

O lo'o fa'amauina fo'i i le Faiga Fa'avae a le Malo o Samoa mo le Puipuia o Soligātulafono nisi o fa'afitauli fou ua alia'e mai i tupulaga talavou e aofia ai:

- ▶ O le fa'atupula'ia o soligātulafono o so'o se itū'āiga, fa'apea soligātulafono e a'afia ai fuāla'au fa'asaina i totonu o Samoa.
- ▶ O le fa'aaogaina sesē o le tekonolosi (aemaise lava i luga o 'upega tafa'ilagi) e fa'atino ai amioga le talafeagai ma sauaga e pei o le lafo o 'upu masoā, o le tafa'aleaga ma isi.
- ▶ O māfua'aga o lo'o āfua ai soligātulafono e aofia ai le lē a'oa'oina lelei, o le fa'atu'iese o tupulaga talavou, o le le fuafuaina o le ita, fa'aaogaina o fuāla'au fa'asāina ma le 'ava malos, mativa, matape'ape'a, o le leai o se fa'autauta, tulaga fa'ale'āiga ma le agafeso'ota'i, ma le leai o se fa'atāua i ta'ita'iga fa'aloto'ifale ma faiganu'u lelei.

3.6 Fa'ataua o le atina'ega o tupulaga talavou i isi Lala Ma'oti

E le i iloga ona mafai ona fa'atino ma fa'amaopoopo ni fa'amaumauga ma fa'amatalaga mo tupulaga talavou e faigofie ai ona fa'atino atina'e e ta'imua ai tupulaga talavou. O le fa'atupula'ia o le atamai ma le agava'a i atina'e mo tupulaga talavou e tãua tele mo le mamanuina o polokalame talafeagai e tali atu ai i mana'oga o talavou. O le lava o le silafia ma le maua o agava'a mo tupulaga talavou, o fa'alapotopotoga a tupulaga talavou ma pã'aga mo ni auala e fa'atupe ma maua ai ni faigapã'aga manuia e fa'amalosia ai le fa'atinoina o tomai ma agava'a.

O fa'afitauli o lo'o alia'e mai i tupulaga talavou, e tatau ona tu'u fa'atasia ma tau aofia i le fausiaina o soo se faiga fa'avae ina ia mautinoa e ausia taunu'uga mo'omia mo Samoa. O le ala lea e taua ai le galulue fa'atasi o

Vaega Ma'oti uma aua tupulaga talavou. O lona uiga o le fefa'asoa'iga i le va'aiga fa'atupulaga talavou e mautinoa ai le:

- ▶ I ai i totonu o fuafuaga ma faiga fa'avae a Vaega Ma'oti le leo o fa'alapotopotoga mo tupulaga talavou ina ia 'ãmana'ia ma fa'atino atina'e tonu mo tupulaga talavou.
- ▶ Auai o tupulaga talavou i tulaga ma vaega uma o fuafuaga mo atina'e.
- ▶ Fa'atãua o so'otaga i le vā o tagata matutua ma tupulaga talavou, fa'atasi ai ma agava'a ma tomai o tupulaga talavou i le mamanuina, ma le fa'atinoina o fuafuaga ma faiga fa'avae mo i tupulaga talavou.

4. VAEGA UA FA'AMUAMUA E LE FAIGA FA'AVAE

4.1 Auai o Tupulaga Talavou i le fa'atinoga o fa'ai'uga mo latou atina'e

Ia si'itia le auai ma le i ai o leo o tupulaga talavou i vaega uma tau pulega, atina'e o nu'u, fa'ai'uga fai ma si'itia ai o latou lagona i le 'ūmiaina o faiga fa'avae ma polokalame mo lo latou lumana'i manuia.

4.2 Tamāo'āiga ma A'oa'oga mo Tupulaga Talavou

Ia si'itia le tulaga o le fa'afaigaluegaina o tupulaga talavou ma le maua o a'oa'oga, tomai ma agava'a talafeagai mo lo latou a'oa'oina ma atina'e mo le maua o ni galuega mautotogi, ma avanoa fa'afaipisinisi.

4.3 Soifua Manuia ma le Mālōlōina o Tupulaga Talavou

Ia si'itia polokalame fa'alauiloa mo le soifua manuia/mālōlōina ina ia avea o se auala e faia ai fa'ai'uga talafeagai e tali atu ai i fa'afitauli i a'afiaga o le tino, le mafaufau, o agafeso'ota'i, o le si'osi'omaga ma le soifua fa'aleagaga.

4.4 Ta'imua Tupulaga Talavou i le puipuiga o le Si'osi'omaga

Ia si'itia avanoa e ta'imua ai tupulaga talavou i faiga fa'avae mo suiga ma'ale'ale o le tau, ma le puipuiga o lo tatou si'osi'omaga.

4.5 Fa'alauiloa mo a'afiaga o fuāla'au fa'asāina ma le tausia o le Tulafono

Ia fa'atino su'esu'ega e aoao ai fa'amaumauga ma fa'amatalaga i auala e sili ona lelei e puipuia ma fa'aititia ai soligatulafono ma le fa'aaogaina o fuāla'au fa'asāina e tupulaga talavou. E aofia ai ma le su'esu'eina o auala talafegai i totonu o afio'aga e fa'aititia ai nei soligatulafono.

4.6 Fa'amautu ma fa'amalosia fa'amaumauga ma le fa'asoaina o puna'oa mo le atina'e o tupulaga talavou

Ia fa'amalosia le Matagaluega o Aiga ma le Vaega Ma'oti mo Afio'aga ina ia maopoopo fa'amaumau-ga ma le fa'asoaina o puna'oa mai le Malo o Samoa ma pa'aga mai fafo aua le fa'atinoina o atina'e mo tupulaga talavou e tusa ai ma lenei Faiga Fa'avae.

5. FA'ATULAGAINA O GALUEGA FA'ATINO

5.1 Tu'ufa'atasiga ma Galuega Fa'atino

O le Matāgaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i o lo'o gafa ma le fa'amaopoopoina o atina'e mo tupulaga talavou, e tusa ma lenei faiga fa'avae. O le a fesoasoani fo'i le Komiti Faufautua mo Tupulaga Talavou fa'pea le Komiti Faufautua o le Vaega Ma'oti mo Afio'aga i fuafuaga ma fa'atinoga ina ia ōgatasi ma taunu'uga mo'omia o le Fuafuaga mo le Vaega Ma'oti mo Afio'aga.

O le fa'atinoina lelei o le Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou e mo'omia ai le tu'ufa'atasia o taumafaiga ma le galulue fa'atasi ma isi Matāgaluega ma Fa'alapopotoga a le Mālō, o fa'alapopotoga a Tupulaga Talavou, o aoga, o vaega ma'oti, o nu'u, o Ekalesia mo le fa'atinoina o galuega ma ta'iala autū o le faiga fa'avae.

5.2 Fa'atupeina ma Puna'oa mana'omia

O le fa'amaoniaina o lenei Faiga Fa'avae e aofia ai ma le ta'utinoga o puna'oa ma faigapā'aga mo lona fa'atinoina. O ni auala mo le fa'atupeina ma alaga'oa e mafai ona maua e aofia ai:

- ▶ Galuega fa'atino a isi Lala Ma'oti mo tupulaga talavou e mafai ona aofia ai auaunaga tu'u sa'o po o le auala atu i faigapā'aga ma fa'alapopotoga tūma'oti.
- ▶ O le Polokalame mo le Atina'e o Itumalo i lalo o le 20 pasene tupe fa'aagaga mo atina'e mo tagata e ma'ale'ale tulaga o le soifua.

- ▶ Fa'atupega mai le fesoasoani tupe mo fa'alapopotoga tuma'oti i lalo o le Matagaluega o Aiga ma le Lala Ma'oti mo Afio'aga.
- ▶ Polokalame fesoasoani mai pā'aga ma fa'alapopotoga e pei o Ausetalia, Niu Sila, Korea, Saina, fa'apea ma falapotopotoga a le Pasefika (SPC, PIFS, SPREP).
- ▶ Tu'uina atu fesoasoani talafeagai e aofia ai ma le fa'atupeina mo le Komiti Faufautua mo Tupulaga Talavou ina ia fa'aauau lo latou silafia ma le auai i soo se polokalame ma faiga fa'avae i totonu o Samoa.

6. MĀTA'ITŪINA MA LE ILOILOINA O LE FAIGA FA'AVAE

O le Matāgaluega o Aiga ma Agafeso'ota'i e gafa ma le aoina ma tu'ufa'atasi fa'amatalaga mai fa'alapotopotoga ma Matagaluega o lo'o i ai a latou galuega fa'atino mo tupulaga talavou i lalo o lenei faiga fa'avae

O FAIGA O LE MĀTA'ITŪINA MA LE ILOILOINA E AOFIA AI:

- ✧ Fuafuaga Fa'aletausaga ma iloilogia o le Tala o Tupe.
- ✧ Iloilogia Fa'aletausaga o Vaega Ma'oti ma Faiga Fa'avae.
- ✧ Iloilogia i le 'Ogātotonu ma le Fa'ai'uga.
- ✧ Iloilogia o polokalame.
- ✧ Fonotaga a le Komiti Fauautua mo le Lala Ma'oti mo Afio'aga.
- ✧ Lipoti o le Alualu i Luma i Komiti e mata'ituina le Fegaiga Fa'ava-o-malo mo le taofia o so'o se ituaiga sauaga e fa'asaga i tina ma tama'ita'i e aofia ai tama'ita'i talavou.
- ✧ Fonotaga fa'alekuata mo Fa'atonu o Lala Ma'oti a Samoa.

7. AOTELEGA MA FUAFUAGA FA'ATA'OTO MO LE FA'ATINOINA

Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou o Samoa 2026-2031

Toe Timata le Upega - Cast the Net Anew

O le fa'amaonia aloaia ai o le Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou o Samoa 2026-2031, ua pine ma fa'ailogaina ai se tautinoga tãua a lo tatou Malo i le fa'atupeina, tapu'eina ma fa'amalosia le sao o tupulaga talavou i le lumana'i manuia o Samoa, e ala i le atina'eina o itu tau agafeso'otai, atina'e o le itu tau tamaoaiga, atina'e o le aganu'u ma le soifua tautua i le atunuu.

O le galuega fa'amuamua i le taimi lenei, o le fa'atinoina lea o Sini ma fuafuaga fa'ata'atitia o galuega fa'atino o le Faiga Fa'avae ina ia manino ona taunu'uga sa'o ma le moni. E manaomia ai se fuafuaga manino mo fa'atinoga, o le vaevaeina o fa'atinoga fa'asolosolo, ta'ita'iga ma pulega maua'a a Fa'alapotopotoga, taunu'uga e

mafai ona fuatia, o pa'aga tumau ma fa'aauau pea ma itutino o le malo, itumalo, nuu, Ekalesia, Faalapotopotoga Tuma'oti, Pa'aga o Atina'e aemaise o tupulaga talavou e patino iai lenei Faiga fa'avae.

E le gata ina fa'amanuiaina tupulaga talavou mai le Faiga Fa'avae, ae o lo'o iai foi lo latou sao i le fausiaina o le atunuu. O le manuia o lenei Faiga Fa'avae, o le a fa'amoemoe lava i le lelei o le tapenaina e Samoa o avanoa mo le amanaiaina o le sao o tupulaga talavou, avanoa mo le lagonaina o lo latou leo, avanoa mo le siitia o tomai ma agavaa, avanoa mo galuega, soifua manuia aemaise o ta'ita'iga mo le isi lima tausaga o lumana'i.

Fuafuaga Alualu Mamao - 2031

TAUSAGA	LA'ASAGA	TAUNU'UGA
2026	Fa'avaeina	Fausaga o Galuega Autu ma faiga ua fa'atuina mo le Vaega o Tupulaga Talavou
2027–2028	Fa'alauteleina	Polokalame mo le atunuu atoa
2029–2031	Suiga Tele	Taunu'uga tumau mo tupulaga talavou

FA'AVAEINA (2026)

- ▶ Fa'atūina o le Vaega mo tupulaga talavou
- ▶ Fa'agaioi galuega a le Komiti Fauautua mo Tupulaga Talavou
- ▶ Fa'amautu fa'amaumauga amata
- ▶ Fa'amaonia paketi ma le Fuafuaga o Galuega Faatino fa'aletausaga
- ▶ Fa'alauiloa aloa'ia le faiga fa'avae i le atunu'u

FA'ALAUTELEINA (2027–2028)

- ▶ Fa'atino polokalame fa'alauiloa fa'alaua'itele mo tupulaga talavou i nuu ma itumalo
- ▶ Fa'amalosia le fa'atinoina i itumalo mo tupulaga talavou
- ▶ Fa'alautele polokalame mo le tapu'eina o tomai ma agava'a, A'oa'oga Matātā Eeseese, ma tomai fa'atekonolosi fa'aonaponei
- ▶ Fa'alautele polokalame o le soifua manuia
- ▶ Fa'amalosia le galulue fa'apa'aga
- ▶ Lipoti fa'aletausaga

SUIGA TELE (2029–2031)

- ▶ Fa'amalosia ta'ita'iga a tupulaga talavou i vaega tau pulega ma le tamaoaiga
- ▶ Si'itia avanoa faigaluega ma pisinisi
- ▶ Ua sili atu ona lelei le soifua maloloina ma le saogalemu o tupulaga talavou
- ▶ Siitia le auai o tupulaga talavou
- ▶ Faatumauiina faiga mo tupulaga talavou
- ▶ Iloiloga fa'ai'u o le faiga fa'avae

MATA'ITŪ MA LE ILOILOGA O LE FUAFUAGA

LA'ASAGA MUAMUA – FA'AVAE (2026)

O le tausaga muamua e taula'i i le fa'ata'atiāga o fausaga mautu mo fa'atinoga. A aunoa ma ni fausaga manino, ta'ita'iga, tagata faigaluega, fa'amaumauga amata, o paketi fuafuaina, e ono tuai pe fa'aletonu ai le fa'atinoga. O lenei la'asaga e fa'atūina ai le fa'avae e mana'omia mo le manuia umi.

LA'ASAGA LUA– FA'ALAUTELEINA (2027–2028)

A mae'a ona fa'atūina vaega moomia, ona taula'i lea i le fa'alauteleina o polokalame ma auaunaga ina ia oo atu i tua i itumalo ma nu'u. E aofia ai avanoa faigaluega, lagolago mo pisinisi laiti, tomai fa'akomepiuta ma aoaoga matātā eseese, polokalame o le soifua manuia, ma fa'amalosia galuega fa'apa'aga ma nu'u ma afioaga.

LA'ASAGA TOLU – SUIGA TELE (2029–2031)

O le la'asaga mulimuli e taumafai e ausia taunu'uga e mafai ona fuatia i le atunu'u: ta'ita'iga malosia a tupulaga talavou, siitia ma sili atu avanoa faigaluega, sili ona lelei atu le soifua maloloina ma le saogalemu o tupulaga talavou, sili atu le auai o tagata, ma faiga tumau e fa'aauau pea pe a mae'a le Faiga Fa'avae.

O lenei fa'atulagana i La'asaga, o se faiga fa'asolosolo e mautinoa ai le aga'i atu o Samoa mai le fa'amaoniaina o le faiga fa'avae i ni taunu'uga moni ma fa'atino lelei.

Vaega Fa'amuumua mo le Fa'atinoina (2026–2027)

LA'ASAGA 1: IULAI–TESEMA 2026

- Fa'agaioi le faatinoina o galuega tau tupulaga talavou
- Fa'amaonia o tagata faigaluega ma matafaioi
- Fa'agaioiina o galuega a le Komiti Fauautua mo Tupulaga Talavou
- Fa'amaonia paketi ma fuafuaga fa'aletausaga
- Fa'alauiloa le faiga fa'avae i le atunu'u
- Fa'amautu fa'amaumauga amata
- Amata polokalame ta'imua

LA'ASAGA 2: 2027

- Fuafuaga mo Tupulaga talavou o Itumalo
- Fuafuaga mo galuega ma pisinisi
- Fa'alauiloa galuega, a'oa'oga matātā eseese, aemaise tomā i tekonoosi fa'aonaponei/fakomepiuta
- Polokalame mo le soifua manuia ma le pui-puiga lautele
- Fuafuaga mo le fa'amalosia o le auai ma amanaia o tagata uma
- Lipoti muamua fa'aletausaga
- Toe iloilo ma fa'aleleia le fa'atinoga

Fa'atinoga i Itumalo – Fa'ata'ita'iga

O se tasi o malosiaga autū o lenei Faiga Fa'avae, o lona fa'atāua lea o galuega fa'alotoifale. O le alualu i luma o le atunu'u o le ā fa'alagolago i gaioiga a nu'u ma itumalo.

E lagolagoina e lenei Faiga Fa'avae le fa'aogaina lelei o le 20% o le Polokalame Atina'e o Itumalo mo fuafuaga e amanaia ai tagata uma (GEDSI), e fesoasoani ai i

poloketi e ta'imua ai itumalo mo tupulaga talavou. O polokalame tau ta'ita'iga, atina'e tau soifuaga manuia, fuafuaga mo le aofia ai o tagata uma, ma avanoa mo tupulaga talavou vaivai.

O se auala lea e tu'usa'o atu ai fa'amanuiaga mo le atina'e o tupulaga talavou i nu'u ma afio'aga uma o Samoa.

Vaega Autū e Ausia ai le Manuia

Ina ia manuia le fa'atinoina, vaega e lima o lo'o mana'omia:

1. Ta'ita'iga
2. Alagatupe ma puna'oa
3. Felagolagoma'i
4. Fa'amaumauga ma le Moni le Tali atu
5. Auai o Tupulaga Talavou

A aunoa ma vaega nei, o le a tuai ma o le a iai se isi tulaga fa'aletonu i le aga'i i luma.

Fa'aailoga mo le Mata'ituina

Tausaga	Fa'aailoga
2026	Fa'atuina ma fa'atinoina Galuega fa'ataoto mo tupulaga talavou
2027	Mae'a le Iloiloga muamua fa'aletausaga
2029	Iloiloga ogatotonu o le faiga fa'avae
2031	Iloiloga fa'ai'u ma le isi ala fou o faiga fa'avae

O le Faiga Fa'avae mo Tupulaga Talavou, ua tatau ona amata fa'atino ona fuafuaga fa'ataoto i le mae'a ai ona pāsia ma aloa'ia. O lenei fuafuaga ta'iala ua tapenaina ai se ala aogā e ausia ai lea sini—amata mai i se fa'avae malosi, fa'alauteleina auaunaga i le atunu'u atoa, ma ausia suiga tele mo tupulaga talavou i le 2031. E ala atu i ta'ita'iga tu'utō, fa'atinoga ma atina'e talafeagai ma faigapa'aga mausali, o le 'a mafai e Samoa ona fa'alautele tomai ma agava'a ese'ese a ona tupulaga talavou ma fausia se Samoa saogalemu, maua'a ma manuia, nei ma ā taeao.

O ni tupulaga talavou ua fa'amalosia, o lona uiga ua maua se Samoa sili atu ona manuia.

Cast the Net Anew – Toe Timata le Upega